

پانل رشد و توسعه پایدار شهری با رویکرد حفاظت از بافت‌های تاریخی

عنوان سخنرانی:

مدیریت تغییر، یکپارچه‌سازی سیاست‌های حفاظتی

در توسعه پایدار شهری

گروه مطالعات منظر شهری تاریخی

مهندسان مشاور عمارت خورشید

ساناز جعفرپور ناصر، مریم فراهانی، کامران دهقان ریک‌آبادی

ارائه: کامران دهقان ریک‌آبادی

هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی

مهر ماه ۱۴۰۲

MA-EXHIBITION2023
SPACE AND TIME
IRAN - TABRIZ

از سلسله برنامه‌های رویداد بین‌المللی فضا و زمان در مسیر جاده ابریشم

سمینار تخصصی رشد، توسعه و

بازآفرینی پایدار شهری

دارای مجوز تمدید و ارتقا پایه

از دفتر مقررات ملی و کنترل ساختمان وزارت راه و شهرسازی

با محوریت صرفه جویی در مصرف انرژی (مبحث ۱۹ مقررات ملی ساختمان)

با حضور سخنرانان برجسته ای از کشورهای ایران، ژاپن و چین

سوم الی ششم مهرماه ۱۴۰۲

(دوره مجازی - آزمون حضوری)

دارای مجوز تمدید و ارتقا پایه

- ✓ ویژه کلیه مهندسان عضو سازمان نظام مهندسی ساختمان از سراسر کشور
- ✓ برای تمامی رشته‌ها و پایه‌ها و برای صلاحیت‌های نظارت و اجرا
- ✓ جایگزین دوره الزامی مبحث ۱۹ مقررات ملی ساختمان برای رشته‌های عمران، معماری، برق و مکانیک (تمدید و ارتقا)

کسب اطلاعات بیشتر و ثبت نام و حضور در این رویداد:

www.azarnezam.ir

MA-EXHIBITION2023
SPACE AND TIME
IRAN - TABRIZ

شهر و توسعه

شهر و حفاظت

توسعه پایدار شهری

بافت شهری تاریخی

بازآفرینی پایدار شهری

توسعه و تغییر

مدیریت تغییر

- **(Setting)** بستر
- **(Context)** زمینه
- **(Landscape)** منظر
- **(Place)** مکان
- **(Historic Fabric)** بافت تاریخی
- **(Historic City)** شهر تاریخی

- **(Boundary)** حریم
- **(Buffer Zone):** حریم بلافصل / حوزه بلافصل / منطقه حائل

- **(Conservation)** حفاظت
- **(Urban Conservation)** حفاظت شهری
- **حمایت**
- **(Safeguarding)** صیانت
- **(Management Plan)** پلان مدیریت

- **(Landscape Approach)** رویکرد منظر
- **(Historic Urban Landscape)** منظر شهری تاریخی
- **(Cultural Landscape)** منظر فرهنگی

- **(Cultural Heritage)** میراث فرهنگی
- **(Tangible Cultural Heritage)** میراث فرهنگی ملموس
- **(Intangible Cultural Heritage)** میراث فرهنگی ناملموس

- **(Value)** ارزش
- **(Outstanding Universal Value)** ارزش جهانی برجسته
- **(Authenticity)** اصالت
- **(The statement of authenticity)** بیانیه اصالت
- **(Integrity)** یکپارچگی
- **(Statement of Integrity)** بیانیه یکپارچگی
- **(Coherence)** انسجام

- **(Cultural Significance)** منزلت فرهنگی
- **(Cultural Significance of Place)** منزلت فرهنگی مکان

• ارزش (Value)

مشخصه‌های مثبتی که توسط قانون، مقامات حاکمیتی و یا سایر ذینفعان به مکان‌ها یا اشیاء میراثی نسبت داده می‌شوند. این مشخصه‌ها تعیین می‌کنند که چه چیزی یک مکان را حائز منزلت می‌کند و اغلب، دلیل تمایل و علاقه‌مندی جامعه و مسئولین به یک مکان یا شیء میراثی خاص می‌باشند. به طور کلی، گروه‌های جامعه از ارزشی که به منابع نسبت می‌دهند انتظار سود و منفعت دارند (GCI, 2004). حفاظت از یک مکان باید تمامی جنبه‌های منزلت فرهنگی و طبیعی را بدون تأکید بی‌جا بر هر یک از ارزش‌ها به قیمت از دست دادن دیگر ارزش‌ها، شناسایی و در نظر بگیرد (Australia ICOMOS, 1999: Art. 5.1).

• ارزش جهانی برجسته (Outstanding Universal Value)

ارزش جهانی برجسته به معنای منزلت فرهنگی و/یا طبیعی است که به قدری استثنایی است که مرزهای ملی را درنوردیده و برای نسل‌های کنونی و آینده کل بشریت از اهمیتی مشترک برخوردار است. به این ترتیب، حراست دائمی از این میراث برای جامعه بین‌المللی به عنوان یک کل دارای بالاترین اهمیت است (UNESCO, 2021: Art.49).

• اصالت (Authenticity)

در سند نارا چنین آمده است: «توانایی درک ارزش نسبت داده شده به میراث بستگی به درجه‌ای دارد که منابع اطلاعاتی مربوط به این ارزش را می‌توان معتبر یا صادق دانست. آگاهی و شناخت این منابع اطلاعاتی در رابطه با ویژگی‌های اصیل و متعاقب میراث فرهنگی و معنای آن‌ها، بستر لازم برای ارزیابی تمام جنبه‌های اصالت است.»

«بسته به ماهیت میراث فرهنگی، بافت فرهنگی آن، و تکامل آن در طول زمان، قضاوت‌های اصالت ممکن است به ارزش‌های منابع اطلاعاتی متنوعی مرتبط باشند. جنبه‌های منابع می‌تواند شامل فرم و طرح، مصالح و مواد، کاربرد و عملکرد، سنت‌ها و فنون، محل و بستر، و روح و احساس، و سایر عوامل داخلی و خارجی باشد. استفاده از این منابع اجازه می‌دهد تا ابعاد خاص هنری، تاریخی، اجتماعی و علمی میراث فرهنگی مورد بررسی قرار گیرد» (ICOMOS, 1994: Arts. 9,13).

یونسکو در «دستورالعمل‌های عملیاتی برای اجرای کنوانسیون میراث جهانی» علاوه بر هفت جنبه اشاره شده در سند نارا، به ویژگی دیگری تحت عنوان «زبان و سایر اشکال میراث ناملموس» نیز اشاره دارد. در این متن همچنین «سیستم‌های مدیریتی» به گروه سنت‌ها و فنون اضافه شده است (UNESCO, 2005: 53).

در منشور واشنگتن با تأکید بر امر «مشارکت»، علاوه بر ساختار کالبدی شهر، رابطه بین شهر و بسترش و عملکردهایی که در طول زمان پذیرفته‌اند نیز به عنوان «اصالت» شهر یا ناحیه تاریخی قلمداد شده است (ICOMOS, 1987: Art.1). حفاظت از اصالت میراث، غایت مطلوب کارهای حفاظتی است، همچنین به دلیل آگاهی از تهدید اصالت، شناسایی و تبیین مفهوم اصالت و ارزیابی آن در بستر گونه‌های مختلف میراثی ضروری به نظر می‌رسد. اصالت هم دربردارنده جنبه‌های ملموس است و هم ناملموس؛ و بازشناخت و ارزیابی آن مقوله‌ای کیفی است. بازشناخت اصالت در میراث فرهنگی که منظر فرهنگی بخشی از مجموعه گسترده آن است، با پنج مؤلفه در ارتباط می‌باشد: دو جنبه ملموس و ناملموس و سه بُعد ثبات، تداوم و تغییر (فدائی‌نژاد و عشرتی، ۱۳۹۳).

محدوده‌های تاریخی - فرهنگی شهر

به بخش یا بخش‌هایی از شهر اطلاق می‌شود که منعکس‌کننده **ارزش‌های تاریخی - فرهنگی شهر** بوده و شکل آن‌ها حاصل **تعامل مکان (جغرافیا و بوم)**، **زمان (تاریخ)** و **باور (اعتقادات)** در رابطه با انسان در یک پهنه زیستی در طول تاریخ می‌باشد.

این محدوده‌ها به لحاظ ویژگی‌های شکلی، ساختاری و ارزش‌های تاریخی - فرهنگی از سایر پهنه‌های شهری، قابل تمایز از سایر پهنه‌های شهری است.

اطلاق محدوده‌های تاریخی - فرهنگی **به معنای توجه صرف به یک دوره از تاریخ و معطوف به گذشته‌های دور نیست**، بلکه به تمامی پهنه‌های ارزشمندی اشاره دارد که حتی در دوره‌های متأخر برپا شده و واجد ارزش هستند.

محدوده‌های تاریخی - فرهنگی، به منزله پهنه‌های در بردارنده عناصر و مجموعه‌های تاریخی و ارزشمند، با شبکه‌ای از معابر درهم‌تنیده که ساختار و سازمان فضایی بافت را تشکیل می‌دهد، شناخته می‌شوند. این بافت‌ها دارای فضاهای عمومی ویژه‌ای هستند که همواره مکان رویدادها و قلمرو تعاملات اجتماعی بوده‌اند. محلات قدیمی و تاریخی نیز، پهنه‌های سکونت را در این محدوده‌ها تعریف می‌کنند.

• منظر شهری تاریخی (Historic Urban Landscape)

در توصیه‌نامه ۲۰۱۱ یونسکو در تعریف مفهوم منظر شهری تاریخی چنین آمده است: «منظر شهری تاریخی ناحیه‌ای شهری است که به عنوان حاصل لایه‌بندی‌ای تاریخی از ارزش‌ها و ویژگی‌های فرهنگی و طبیعی درک می‌شود، از ذهنیت «مرکز تاریخی» یا «مجموعه» فراتر می‌رود تا زمینه شهری گسترده‌تر و بستر جغرافیایی آن را دربرگیرد. این زمینه وسیع‌تر به ویژه شامل تیوگرافی، ژئومورفولوژی، هیدرولوژی و عوارض طبیعی سایت؛ محیط انسان‌ساخت آن، اعم از تاریخی و معاصر؛ زیرساخت‌های رو و زیر زمین آن؛ فضاهای باز و باغات آن؛ الگوهای کاربری اراضی و سازمان فضایی آن؛ ادراکات و ارتباطات بصری آن؛ و تمامی دیگر عناصر ساختار شهری می‌باشد. آن همچنین رسوم و ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی، فرآیندهای اقتصادی، و ابعاد ناملموس میراث به عنوان بازگوکننده تنوع و هویت را شامل می‌شود» (UNESCO, 2011: Arts. 8-9).

• منظر فرهنگی (Cultural Landscape)

اصطلاح «منظر فرهنگی» شامل تجلیات گوناگونی از تعامل بین نوع بشر و محیط طبیعی است. منظرهای فرهنگی اغلب بازتاب تکنیک‌های خاصی از کاربری پایدار زمین، با توجه به ویژگی‌ها و محدودیت‌های محیط طبیعی است که انسان‌ها در آن مستقر شده‌اند، و ممکن است منعکس کننده یک رابطه معنوی خاص با طبیعت باشند. حراست از مناظر فرهنگی می‌تواند به تکنیک‌های کنونی استفاده پایدار از زمین کمک کند و می‌تواند ارزش‌های طبیعی را در منظر حفظ یا تقویت کند. وجود ادامه‌دار اشکال سنتی کاربری زمین از تنوع زیستی در بسیاری از مناطق جهان پشتیبانی می‌کند. بنابراین حفاظت از منظرهای فرهنگی سنتی در حفظ تنوع زیستی مفید است (UNESCO, 2021: Art.47).

توسعه:

- نوعی تغییر که باعث پیشرفت می‌شود (Cambridge ALD, 2006)؛
- رشد تدریجی که در اثر آن، یک چیز بزرگ‌تر، قوی‌تر و پیشرفته‌تر شود (Oxford, 2003:344)؛

توسعه شهری:

- برنامه‌ریزی در جهت دستیابی به رشدی همه جانبه در شهر؛ جریانی چند بعدی که به طور کلی علاوه بر بهبود میزان تولید و درآمد، شامل **دگرگونی اساسی** در ساختار نهادی، اجتماعی، اقتصادی و ... خواهد شد (Bireima, 2017: 23-24)؛

- **توسعه مفهومی صرفاً کمی نیست؛ توسعه الزاماً واجد جنبه‌های کیفی است.**

توسعه شهری

جریانی چند بعدی

دگرگونی اساسی در ساختار
نهادی، اجتماعی، اقتصادی
و ...

فرآیند بهبود زندگی همه
انسان‌ها

حفاظت (Conservation):

- کلیه فعالیت‌های پسینی و پیشینی در خصوص پاسداری از ارزش‌های مادی مانند بناهای تاریخی است.
- تمامی فرآیندهای مراقبت از یک مکان به‌منظور ابقای منزلت فرهنگی آن است (قانون حمایت از مرمت و احیای بافت‌های تاریخی - فرهنگی، ۱۳۹۸: ماده ۱، بند الف.؛)
- حفاظت بر مبنای احترام به بافت، کاربرد، تداعیات و معانی موجود پایه‌گذاری شده است. این امر نیازمند رویکردی محتاطانه نسبت به تغییر است تا آنجا که لازم باشد ولی تا کمترین حد ممکن. حفاظت مستلزم ابقای یک بستر بصری مناسب و سایر روابطی است که به منزلت فرهنگی مکان کمک می‌کند (Australia ICOMOS, 1999: Arts. 1.4, 3.1, 8).

توسعه پایدار:

- نوعی از توسعه است که رفع نیاز امروز را بدون کاهش توانایی آیندگان برای تأمین نیازهایشان در نظر بگیرد؛
- نوعی از توسعه است که ایجاد، حفظ و افزایش کیفیت زندگی کلیه افراد بشر در تمام زمانها را آشکارا در نظر داشته باشد؛

• حفظ و ارتقاء کیفیت زیستی

• تداوم زیستی

• تهدید منابع

نظام توسعه

توجه به منابع میراثی
در گذر زمان و استخراج مبانی پایدار از آنها
برای تسهیل راه آینده

لزوم برقراری توازن بین توسعه و حفاظت

- یک شهر، مانند هر موجود زنده دیگری، در طول زمان تکامل و یا تغییر می‌یابد و خود را برای ارضای نیازهای انسان وفق می‌دهد (Mohd Saad et al, 2014:2)؛

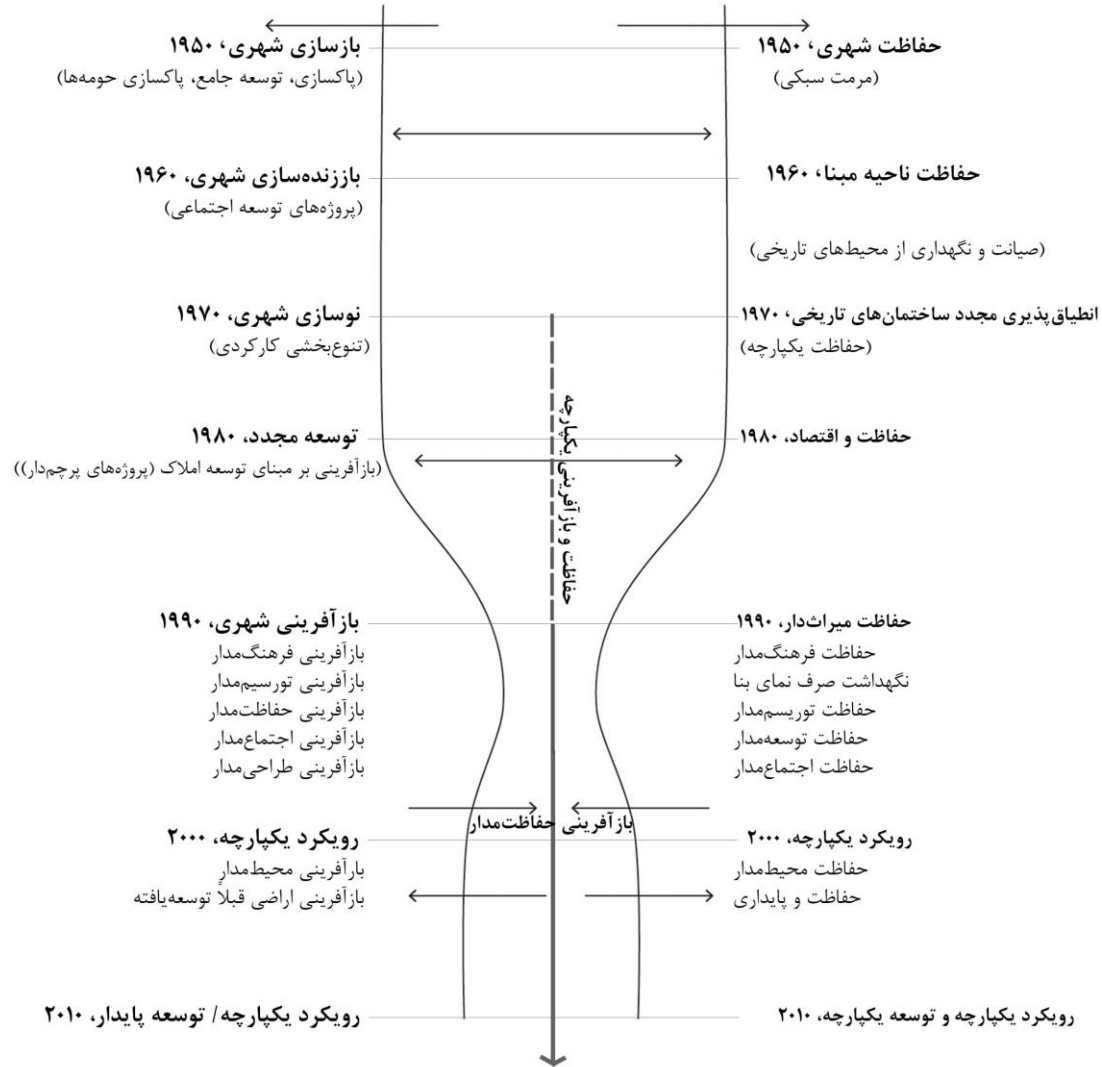
حفاظت:

یک استراتژی برای رسیدن به **تعادل بین رشد شهری و کیفیت زندگی پایدار مبنا**

(UNESCO, 2011: Art.3)

وابستگی آینده بشریت به
**برنامه‌ریزی و مدیریت
مؤثر منابع**

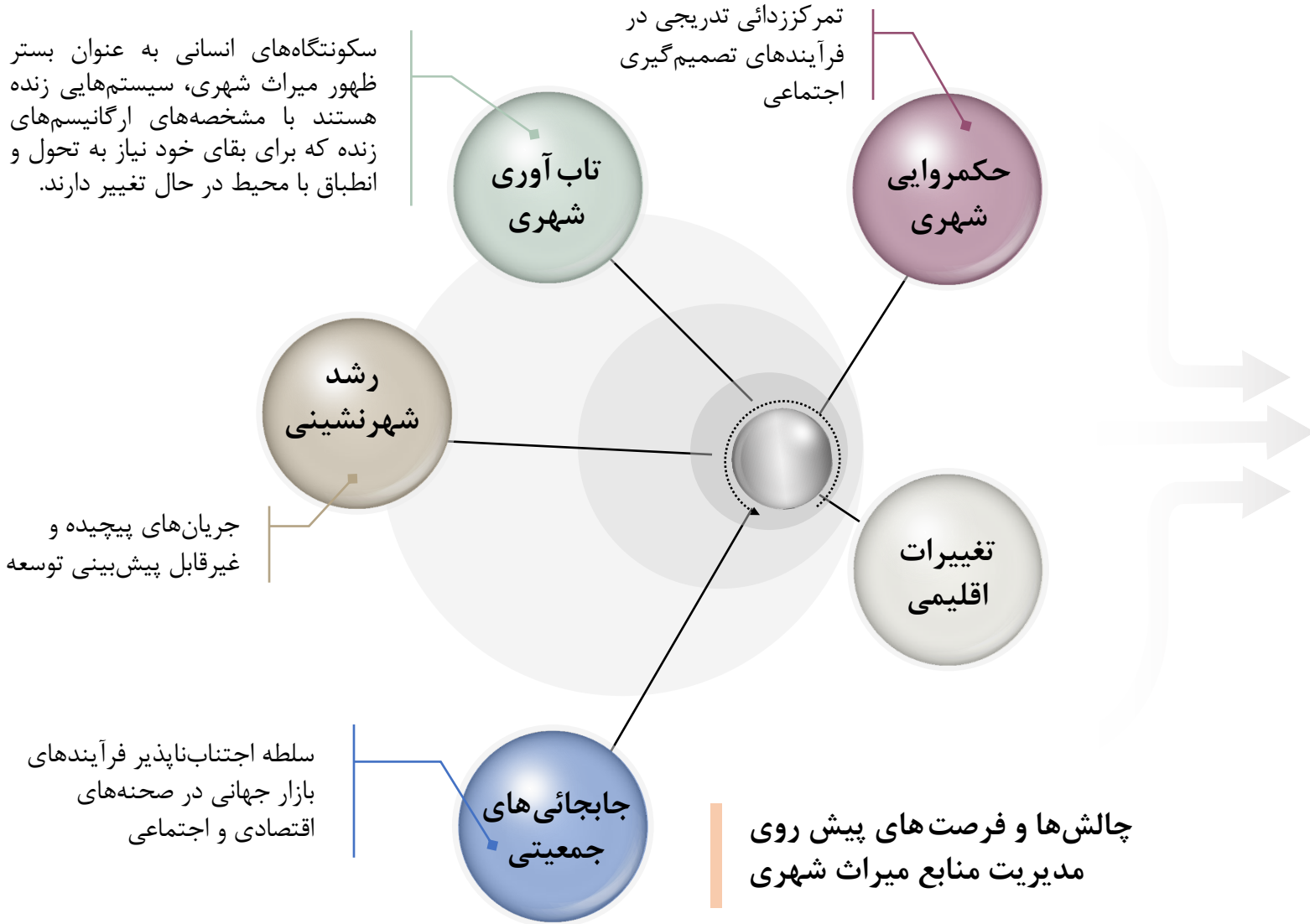
بازآفرینی پایدار شهری حفاظت شهری

سیر تکامل مفاهیم، سیاست‌ها و برنامه‌های حفاظت و بازآفرینی از ۱۹۵۰ تاکنون با تأکید بر دو دهه اخیر. مأخذ: تنظیم براساس ایزدی، ۱۳۹۰: ۷۶

به عنوان عاملی جهت کنترل و تعدیل تحولات شهری

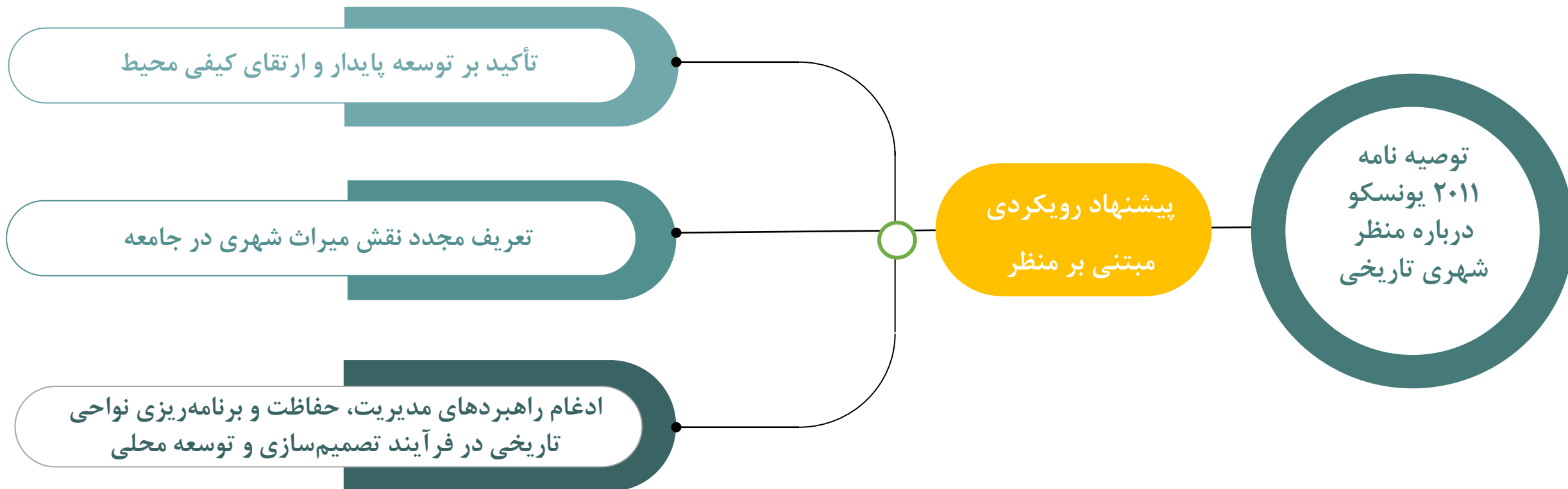

میراث شهری را دیگر نمی توان به عنوان یک واقعیت مجزا، محدوده محصور تصور کرد که توسط برنامه ها و ضوابط از نیروهای بیرونی تغییر در امان مانده است.

حفاظت شهری در جستجوی ابزارهای شهری مکمل بازبانی انعطاف پذیرتر، به سمت رویکردهائی فراگیرتر و مبتنی بر تعاملات انسان و محیط در بستری سرزمینی سوق یافت.

تعریف ابزارهایی برای مدیریت تحولات کالبدی و اجتماعی، فراهم کردن مکانیسمی جهت گنجاندن راهبردهای حفاظتی در توسعه پایدار شهری:

حفاظت شهری = مدیریت تغییر

توصیه نامه ۲۰۱۱ یونسکو درباره منظر شهری تاریخی

رویکرد HUL		مفهوم HUL	
توسعه پایدار فراگیر (Overall Sustainable Development)	چهارچوب	ناحیه‌ای شهری که محصول لایه‌بندی تاریخی ارزش‌ها و ویژگی‌های فرهنگی و طبیعی است.	تعریف
رویکرد منظر (Landscape Approach)	محرك	فراتر از مرکز تاریخی است تا بتواند زمینه شهری گسترده‌تر و بستر جغرافیایی آن را دربرگیرد.	حوزه
محافظت و ارتقای کیفیت محیط انسانی حفاظت و احیاء محیط و گستره تاریخی شهر	هدف	جنبه‌های ملموس و ناملموس میراث شهری (Tangible and Intangible Attributes)	اجزاء
<ul style="list-style-type: none"> شهرنشینی و جهانی شدن (میراث شهری، منبعی برای ارتقای زیست‌پذیری نواحی شهری) توسعه (میراث شهری به عنوان سرمایه‌ای اجتماعی و اقتصادی) محیط زیست (میراث فرهنگی و طبیعی به عنوان منابعی برای توسعه پایدار) 	چالش‌ها و فرصت‌ها	<ul style="list-style-type: none"> میراث شهری برای بشریت یک سرمایه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است که با لایه‌بندی تاریخی ارزش‌ها تعریف می‌شود. ارزش‌هایی که توسط فرهنگ‌های موروثی و موجود و با انباشت سنت‌ها و تجارب تولید شده‌اند (UNESCO, 2011: Preamble). 	
<ul style="list-style-type: none"> ادغام حفاظت از میراث شهری در برنامه‌های کلان توسعه شهری اتخاذ مکانیسم‌هایی برای متعادل کردن حفاظت و پایداری ادغام موزون مداخلات معاصر در بافت شهری تاریخی 	سیاست‌ها	<ul style="list-style-type: none"> حفاظت شهری به محافظت از بناهای منفرد محدود نمی‌شود، بلکه با تبدیل نمودن کل محیط شهری به منظومه‌ای پیچیده و چندوجهی، به معماری تنها به عنوان عنصری از آن می‌نگرد. به واسطه این تعریف، حفاظت شهری در بطن برنامه‌ریزی شهری قرار می‌گیرد (UNESCO, 2011: Appendix). 	
<ul style="list-style-type: none"> ابزارهای مشارکت مدنی (Civic Engagement Tools) ابزارهای دانش و برنامه‌ریزی (Knowledge & Planning Tools) سیستم‌های تنظیمی، انتظام‌بخشی و نظارتی (Regulatory Systems) ابزارهای مالی (Financial Tools) 	ابزارها		

ارکان قانون حمایت از مرمت و احیای بافت های تاریخی - فرهنگی

صیانت از ارزش های تاریخی - فرهنگی مبتنی بر ویژگی ها و مزیت ها

ارتقاء کیفیت زندگی ساکنین و محدوده ها

- تامین نیازهای خدماتی، تجهیزاتی و زیرساختی
- ساخت و تجهیز فضاها، ساختمانهای عمومی و خدماتی

مبتنی بر ظرفیت ها و تاب آوری بافت ها

توانمندسازی ساکنین، مالکان و بهره برداران

مشارکت ذی نفعان و دخیلان

تدابیر و اقدامات برای جبران محدودیت های اعمالی (برای مثال TDR)

ساختار مدیریت طرح در انطباق با سیاست ها
در مقیاس کلان تا جزء

